

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת יתרו תשפ"ו¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

למה ניתנה תורה דוקא ע"י משה רבינו

עצמיות. ממילא, רק הוא ימסור את התורה בדיוקנות, בלי להכניס בה גוון עצמי. מי שאינו בתכלית הענוה, עלול (אף מבלי שיתכוין לכך) לערב בתורה שיקבל בנבואה את עצמיותו. לכן דוקא משה, העניו מכל האדם, הוא הראוי להעביר את התורה לעם ישראל. הוא ימסור את התורה בדיוק כפי שקבלה, בלי להכניס בה שום דבר מעצמיותו, כי אין לו כלל עצמיות⁴.

נבואת משה באספקלריא המאירה - תנאי הכרחי

למסירת התורה בדיוקנות

נקודה זו שהזכרנו, שמשה רבינו היה חסר כל עצמיות, היא עומק דברי חז"ל שאמרו, "כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה" (יבמות מט, ב). ודאי יש ענינים נסתרים בזה, אבל באופן פשוט נראה שביאור הענין הוא כך: כשאור עובר דרך זכוכית שקופה, הוא עובר פחות או יותר ללא שינוי. נכנס לִבְּנֵי ויוצא לִבְּנֵי. לעומת זאת, כשהאור עובר דרך זכוכית צבעונית, מתקבל אור צבעוני, כפי גוון הזכוכית שֶׁדִּרְכָּה עבר האור. כך גם בענין הנבואה: הנבואות שנמסרות לנו ע"י שאר הנביאים, מגיעות אלינו פָּאֹר שעובר דרך זכוכית צבעונית, שאז יש שינוי בצבע האור שמגיע אלינו. לעומת זאת, נבואתו של משה רבינו מגיעה אלינו פָּאֹר שעובר דרך זכוכית לבנה ושקופה לחלוטין ("אספקלריה המאירה"), שהאור עובר דרכה בלי שום שינוי⁵.

ממה נובע ההבדל הזה? הבדל זה נובע מכך, שמשה רבינו הוא "עֵנִי מְאֹד מִפְּלֵ הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה", וענוה מופלגת זו הופכת אותו לחסר עצמיות לחלוטין, כזכוכית חסרת צבע, ועל כן הנבואה ה"עוברת" דרכו מגיעה אלינו בדיוק כפי שֶׁקֶבְּלָה משה רבינו, ללא שינוי. לעומת זאת, שאר הנביאים לא הגיעו למדרגת ביטול העצמיות באופן מוחלט כמו משה רבינו. ממילא, הנבואה העוברת דרכם "נצבעת" ע"י מידותיהם, ומגיעה אלינו שלא בצורתה המקורית.

זהו שאמרו חז"ל: "סגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד"⁶ (סנה' פט, א). מראה הנבואה נראה לכל הנביאים באופן שווה, אבל מקבל ביטוי שונה אצל שני נביאים שונים שמספרים מה ראו⁷. עד כדי כך, שאם מוצאים שני נביאים מתנבאים בלשון זהה לגמרי, יש להסיק מכך שנביאי שקר הם, וְתִאֲמָרוּ בֵּינֵיהֶם אֵת "נבואתם" (שם) [כמו בהלכות עדות, שגם שם, אם שני עדים מעידים בלשון מכוונת לגמרי, יש לחוש שעדי שקר הם ולפסלם (ח"מ ס" כ"ח סע"י)].

במה דברים אמורים? בשאר הנביאים. אבל אצל משה

למה קדמה פרשת מינוי השופטים לפרשת מתן

תורה

התורה מספרת בתחילת הפרשה על ביאת יתרו למדבר, אל בני ישראל. אחר כך מסופר על העצה שנתן יתרו למשה על מינוי השופטים, ואחר כך - מתן תורה. לכאורה, לפי סדר הדברים בתורה, יתרו בא למדבר לפני מתן תורה. ואולם בגמרא נחלקו מתי באמת בא יתרו למדבר. האם לפני מתן תורה בא, או רק לאחר מתן תורה, שלא כפי הסדר שמופיע בתורה (עי' זבחים קטז, א. ומובא ברש"י כאן - יח, ג)².

והנה, בין אם ביאתו של יתרו למדבר היתה לפני מתן תורה, ובין אם היתה לאחר מתן תורה, מינוי השופטים - שנעשה בעצת יתרו - לכל הדעות היה לאחר מתן תורה (עי' רש"י שמות יח, ג). צריך א"כ להבין, למה הקדימה התורה פרשה זו לפרשת מתן תורה.

ושמעתי מאבי מורי ז"ל לבאר, שפרשת מינוי השופטים נכתבה לפני פרשת מתן תורה, מפני שהיא משמשת כהקדמה למתן תורה. פרשת מינוי השופטים מלמדת אותנו, מאיזה טעם זכה דוקא משה רבינו להיות מוסר התורה לישראל, ומה החשיבות שיש לכך לגבי מתן התורה עצמו:

הרי בפרשה זו מסופר על עצות שנותן יתרו למשה, איך להנהיג את העם: עֲשֵׂה כֵךְ, וְעֲשֵׂה כֵךְ, ואל תעשה כן. כיצד היה אדם אחר מגיב לעצות כאלו? גם אדם מנומס מאד, היה מגיב פחות או יותר כך: 'אָהָה, חמי היקר! עד היום הצלחתי - גם בלי עצותיך - להכות את פרעה בעשר מכות, להוציא את ישראל ממצרים, לקרוע להם את הים, להלחם בעמלק, להוריד תורה מן השמים (למי שסובר שיתרו בא אחר מתן תורה), בזכותי יורד לישראל מן בכל יום (עי' תענית ט, א) - ואם כך, באמת תודה רבה, אבל אין לי צורך בעצותיך. ברוך ה', הסתדרתי יפה מאד גם בלעדיהן'. אבל משה לא אומר כך! יתרו נותן לו עצה ואומר לו לשאול את ה' אם לקבלה (שמות יח, כג ורש"י שם), ומשה עושה כדבריו ללא אומר ודברים: "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנוּ, וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר" (שם, כד). כי משה הוא "עֵנִי מְאֹד מִפְּלֵ הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במדבר יב, ג), ולכן, אפילו מִחֲתָנוּ, שעד לא מזמן היה גוי, הוא מוכן לקבל עצה.

לכן נכתבה פרשה זו לפני פרשת מתן תורה, כדי ללמדנו מדוע דוקא משה זוכה לתת תורה לישראל: עניו כזה - הוא זה שראוי להיות השליח, לקבל תורה מהקב"ה ולמסרה לישראל. כי התורה צריכה להמסר לישראל כצורתה המקורית, ללא השפעה מאישיותו של השליח. ולכן, רק אדם שהוא עניו ביותר, ללא שום עצמיות משלו, מתאים למשימה זו. משה הוא חסר עצמיות לחלוטין. "וַיִּנְחַנוּ מֹה" - הוא אומר על עצמו ועל אהרן (שמות טו, ז). אין לנו שום

"זה הדבר". למשל, במכת בכורות, ה' אומר למשה: "פְּחָצוֹת הלילה אני יוצא בתוך מצרים" (עי' ברכות ג, ב), ומשה מְשַׁנֵּה ואומר: "פְּחָצוֹת הלילה אֲנִי יוצא בתוך מצרים" (שמות יא, ד). למה הוא משנה? - שמא יטעו איצטגנני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא (רש"י שם). לכן נאמר שם, "פֶּה אָמַר ה', פְּחָצוֹת הלילה אֲנִי יוצא בתוך מצרים", ולא נאמר "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַר ה', פְּחָצוֹת הלילה אֲנִי יוצא בתוך מצרים". גם בחטא העגל, משה אומר לבני לוי: "פֶּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יָרְכוֹ... וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ" (שמות לב, כז), ומביא רש"י מחז"ל: "פֶּה אָמַר ה' וגו', והיכן אמר? - "זָבַח לְאֱלֹהִים יִחְרָם" (שם כב, יט). כלומר, ה' מעולם לא אמר למשה באופן מפורש, "דָּבַר אֵל בְּנֵי לְוִי וְאִמְרַת אֵלֵיהֶם, שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבוֹ עַל יָרְכוֹ"; וכו'; אלא ה' אמר רק "זָבַח לְאֱלֹהִים יִחְרָם", ומזה משה מסיק מעצמו, שבני לוי צריכים עכשיו לטול את חרבם ולדון את עובדי העגל. לכן משה אומר שם "פֶּה אָמַר ה'", ולא "זה הדבר"¹⁶. אבל כשמה אומר את דבר ה' כמות שהוא, אז הוא מוסר את הדברים בלשון "זה הדבר", ולא בלשון "כה אמר ה'".

יסודות העבודה - חסד ואמת

משה מקבל את כל התורה שבכתב ואת כל התורה שבעל פה, "מקרא, משנה, תלמוד ואגדה, אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו, כבר נאמר למשה בסיני" (ירוש' פאה פ"ב ה"ו). הוא מקבל את כל הפירושים על התורה. כל מה שצריך לדעת - משה רבינו מקבל. הוא זוכה גם שהתורה תקרא על שמו. הוא אומר: "וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה?... חמודה גנוזה יש לך, שאתה משתעשע בה בכל יום, אני אחזיק טובה לעצמי?! - אמר לו הקב"ה למשה: הואיל ומיעטת עצמך - תקרא על שמך, שנאמר: זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עֶבְדִּי" (שבת פט, א). התורה נקראת "תורת משה", על שמו של משה רבינו. אף אחד לא יכול להיות כמו משה רבינו, אבל במדה מסויימת כל אחד יכול להגיע למדרגה הזו שהתורה תקרא על שמו, כפי שאומרת הגמרא (ע"ז יט, א), שבהתחלה התורה נקראת תורת ה', ולבסוף היא נקראת תורתו של זה שלמד אותה, שנאמר: "כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' תִּפְצוּ, וּבְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה" (תהלים א, ב). כמו שהתורה מתייחסת אל משה, כך במדה מסויימת היא מתייחסת אל כל אחד שהוגה בתורה. אם הוא באמת רוצה בתורת ה', לומד ברצינות כדי לדעת את דבר ה' - הוא זוכה שהתורה תקרא על שמו, "ובְתוֹרַתוֹ יִהְיֶה". גם אם אדם לומד תורה ולומד פשוט לא נכון בגמרא, לכאורה הוא לא לומד את תורת ה', הוא לומד טעות, בכל זאת אומרים חז"ל, "כל פיטטיא בישין, ופיטטיא דאורייתא טבין" (ירוש' סוף מס' ברכות). כלומר, כל הפטפוטים אינם טובים, חוץ מפטפוט בדברי תורה שהוא טוב. אפילו שאדם טועה בהבנת הסוגיא, גם זה טוב, והוא מקבל שכר על כך, שהרי הוא מנסה להבין את דבר ה'. אפילו האמוראים טעו לפעמים בלימוד, ואנו ודאי שטועים לפעמים בלימוד, אבל בכל זאת מקבלים שכר גם מה שלומדים בטעות¹⁸. ובלבד שאדם ישתדל באמת עד כמה שהוא יכול, לבטל את רצונותיו, ולחפש מהו באמת רצון ה'. ש"תורתו" תהיה מותאמת לתורת ה', ולא שח"ו יעשה תורה לעצמו נגד תורת ה'.

רבינו - הנבואה עוברת דרך "אספקלריא המאירה". אין לו עצמיות שתשפיע על קליטת מראה הנבואה. ממילא, הנבואה עוברת דרכו בדיוק כפי שנמסרה לו. "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות יט, ו), לא פחות ולא יותר (רש"י שם). אין אצלו תוספות ושינויים.

מדרגת נבואה זו נובעת, כמובן, ממעלתו המיוחדת של משה רבינו על פני שאר הנביאים, אך כפי שהסברנו, היא חיונית לצורך נתינת התורה לישראל באופן מדוייק. לו היתה נבואתו של משה באספקלריה שאינה מאירה, היה מקום לבעל דין לטעון, אולי ח"ו התורה לא נמסרה לנו ע"י משה בדיוק כפי שְׁקִבְלָהּ מפי השכינה. לכן נמסרה התורה למשה באספקלריה מאירה, כדי שלא יהיה שום מקום לטענה כזו⁹. בגלל הענוה הזו של משה רבינו, בגלל שאין לו שום עצמות, הוא האדם המתאים למסור את התורה לישראל. הוא ימסור את תורת ה' כמות שהיא, בלי שינויים.

תנאי הכרחי נוסף למסירת התורה בדייקנות - "ומראָה, ולא בחידות"

והנה, חוץ מהבדל זה - שנבואתו של משה רבינו היא באספקלריה המאירה (לא מושפעת מעצמיותו), ונבואתם של שאר הנביאים היא באספקלריה שאינה מאירה (מושפעת מעצמיותם) - קיים הבדל נוסף בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, כבר בְּמִרְאֵה הַנְּבוּאָה הַמְקוּרֵי שְׁמֵרָאִים להם. המראה שרואים שאר הנביאים, הוא בבחינת "חידות" - דבר בלתי ברור שטעון פיענוח. מה שאין כן משה רבינו - הוא רואה נבואה ברורה, "וּמִרְאֵה, וְלֹא בְּחִידוֹת" (במדבר יב, ח)¹⁰. גם מדרגת נבואה מיוחדת זו של משה רבינו נובעת ממעלתו המיוחדת על פני שאר הנביאים. ולענינו - גם מדרגה זו חיונית לצורך העברת התורה מה' לישראל באופן מדוייק. לו היתה נבואתו של משה במדרגה של "חידות", היה מקום לטעון, אולי משה לא הבין במדוייק את דברי ה', נכמו שמצינו אצל אברהם אבינו ויונה הנביא, שטעו בהבנת דברי הנבואה שנאמרו להם (לגבי אברהם - ע"י רש"י בראשית כב, יב; לגבי יונה - ע"י רש"י סנה' פט, ב ד"ה ואיהו דלא ידע). אצל משה רבינו אין דבר כזה. הוא מקבל את נבואתו ב"מִרְאֵה וְלֹא בְּחִידוֹת", כדי שלא יהיה מקום לטעות בהבנת מראה הנבואה. הוא רואה דברים ברורים, בלי שיעטרך לפענח שום דבר¹¹.

זהו שאמרו חז"ל: "משה נתנבא בְּכָה אָמַר ה', והנביאים נתנבאו בְּכָה אָמַר ה'. מוסיף עליהם משה, שנתנבא בלשון זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צָוָה ה'"¹² (ילק"ש במדבר רמז תשפ"ד. הובא ברש"י במדבר ל, ב). מה ההבדל בין "פֶּה אָמַר ה'" ל"זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צָוָה ה'"? "פֶּה אָמַר ה'" פירושו - כך אמר ה' בכל לות הענין ("פֶּה" - "כמו"). ואילו "זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צָוָה ה'" פירושו - כך אמר ה' בדיוק^{13, 14}. לכן, רק משה יכול להתנבא בלשון "זה הדבר", כי רק הוא קולט את דבר ה' במדוייק. משא"כ שאר הנביאים, הם יכולים להתנבא רק בלשון "פֶּה אָמַר ה'", כי הם קולטים רק את כללות הענין, בבחינת "חידות" שעוד זקוקות לפענוח, ואין מדרגת נבואתם מספיקה כדי לראות דברים מדוייקים לגמרי, כמשה רבינו.

במקום שמה כן מְשַׁנֵּה קצת מדברי ה' מסיבות מסויימות, הוא באמת משתמש בלשון "כה אמר", ולא בלשון

ואמונה הם היסודות שעליהם בנויה עבודתו של אברהם. הוא מלמד את דרך החסד בעולם - "חסדי ה' עולם אשירה", וכן מפיץ בעולם את האמונה בה' - "לדר נדר אודיע אמונתך בפיי". לכן, כשאורחיו רוצים להודות לו על החסד שעשה עמם, על הכנסת האורחים שלו, הוא אומר להם: "ברכו למי שאכלתם משלו! סבורים אתם שמשלי אכלתם?! משל מי שאמר והיה העולם אכלתם", ולו צריך להודות! (רש"י בראשית כא, לג) חסד ואמונה משמשים כאן כאחד.

מדוע עוסק אברהם דוקא בשני תחומים אלו, בעשית חסד ובהפצת אמונה? - אומר אברהם: "פי אמרתי עולם חסד יבנה, שמים תכן אמונתך בהם" (שם, א). חסד ואמונה הם אלו שבונים את העולם, ונותנים לו זכות קיום. לכן עוסק אברהם בשני יסודות אלו, ומנחיל אותם גם לאחרים.

שני ענינים אלו צריכים להיות היסוד גם לעבודת ה' שלנו. מצד אחד לחפש את האמת בתורה, את האמונה בתורה, להבין את דבר ה' עד כמה שאפשר, ומצד שני - חסד. ללמד לאחרים, להפיץ את התורה בעם ישראל, ולזכות כל יהודי בלימוד תורה ובקיום מצוות. שתי מדות היסוד של אברהם אבינו, אלה שמשו רבינו הגיע בהן לשלמות, חסד שלם עד כדי מסירות נפש, ואמת שלמה עד שזכה שהתורה תקרא על שמו, "תורת משה" - הן צריכות להיות היסוד לכל עבודתנו.

משה גם מסר את נפשו בעד כלל ישראל. כשהוא מתפלל עליהם אחרי חטא העגל, הוא אומר: "ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין - מחני נא מספרך אשר פתבת" (שמות לב, לב) מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם (ברכות לב, א). אחרי כל הכבוד של משה שמוזכר בתורה, הוא מוכן להעלים מהתורה; שלא יהיה כתוב שהוא זה שקיבל תורה ומסרה לישראל, לא יהיה כתוב שהוציא את ישראל ממצרים, והכל - כדי שהקב"ה יסלח לישראל. זוהי מסירות הנפש שאף אחד לא יכול להגיע אליה. מפני שאף אחד אין לו המעלה של משה רבינו. כל אדם, אפילו אם ימסור את חייו על קידוש השם - זה לא מגיע למה שעשה משה, שמבטל את עצמו לא רק כלפי הקב"ה, אלא גם כלפי כלל ישראל. מוכן לוותר על כל מה שיש לו, כל העוה"ז והעוה"ב, בעד כלל ישראל. כל אחד מאיתנו חייב גם כן להשתדל, שהתורה שלו תהיה בעד כלל ישראל, לא רק בשביל עצמו. כך הולכים בדרך של משה רבינו לפי המדרגה שלנו.

כל הדרך של עם ישראל היא ירושה מאברהם אבינו, ושתי המדות היסודיות של אברהם אבינו הן חסד ואמת. אמת - זו התורה, שהיא דעת אלקים, וחסד זו אהבת הבריות ואהבת ה', "איזה הוא חסיד המתחסד עם קונו" (זוהר ח"ב קיד, ב). אהבת ה' ואהבת הבריות, אלה הן מידות היסוד של אברהם אבינו, שמהן נבנה עם ישראל. מזמור פ"ט בתהלים פותח במילים "משפיל לאיתן האזרחי" (תהלים פט, א). "איתן האזרחי" - זה אברהם אבינו, שנקרא "אזרחי" כיון שהגיע לארץ ישראל מארץ, שהיא במזרח (ב"ב טו, א). ומה אומר "איתן האזרחי"? - "חסדי ה' עולם אשירה, לדר נדר אודיע אמונתך בפיי" (תהלים פט, ב). דברים אלו מתאימים באמת לאברהם אבינו. חסד

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת יתרו: "עתה ידעתי כי גדול ה' מפל האלהים" (שמות יח, יא) ⇔ "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (שם כ, יח).

קשר נוסף: "וישמע יתרו... את כל אשר עשה אלהים... ויבא" (שם יח, א-ה) ⇔ "יכל העם ראים את הקולות... ויגעו" (שם כ, ד).

קשר נוסף: "ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים לאלהים" (שם יח, יב) [רש"י: זבחים - שלמים] ⇔ "מזבח אדמה תעשה לי, וזבחת עליי את עלותיך ואת שלמיך" (שם כ, כ).

קשר נוסף: "פי אלהי אבי בעצרי" (שם יח, ד) ⇔ "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך ויברכתיך" (שם כ, כ).

קשר נוסף: "ויצלני מחרב פרעה" (שם יח, ד) ⇔ "פי תרבה הנפת עליה" (שם כ, כב).

קשר נוסף: "ויצמד העם על משה" (שם יח, יג) ⇔ "ויצמד העם מרחק" (שם כ, יח).

קשר נוסף: "וישב משה... ויצמד העם" (שם יח, יג) [רש"י: יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודו של ישראל] ⇔ "ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו" (שם כ, כג) [רש"י: ומה אבנים הללו אמרה תורה לא תנהג בהם מנהג בזיון, חברך שהוא בדמות יוצרך, ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה].

2. ועי' אבן עזרא ורמב"ן בתחילת פרשתנו, שהאריכו להביא ראיות מן הכתוב לשתי השיטות.

3. וכן כתבו התוס' (ע"ז כד, ב ד"ה יתרו). אבל בעלי התוס' על התורה (שמות יח, יג) כתבו, דאפשר לומר שלמ"ד יתרו קודם מתן תורה בא, גם מינוי השופטים שנעשה בעצתו היה קודם מתן תורה. וכן משמע ברמב"ן (שם, א, וכן בפירושו לספר דברים א, ט).

4. עי' אב"ע (תהלים צט, ז) שפירש, שזהו שנאמר על משה ואהרן: "שמרו ערותי, וחק נתן למו" (שם). דודאי אין כונת הפסוק ששמרו מצוות ה', דזה הוא דבר פשוט. אלא הכונה היא, ששמרו עדותיו "לאמרם כן לישראל, ולא יוסיפו ולא יגרעו". ולכן - "חק נתן למו", שדוקא על ידם ניתנה התורה (ע"ש).

5. עי' פירוש המשנה לרמב"ם (כלים פרק ל' משנה ב') שכתב: "אספקלריא - הוא המכסה אשר יעשה לראות מאחוריו, והוא אציל מילה מורכבת, ספק ראייה". וזה שנקרא אחורי המכסה - שהוא מזכוכית או מן דבר ספירי (=שקוף) - לא יראו במקומו האמיתי, כמו שהתבאר בחכמת המבטים, וכן לא יראו על שיעורו האמיתי. ויקראו החכמים המכסה הבהיר מאד אשר לא יסתר דבר מאחוריו, אספקלריא המאירה", וע"ש מה שכתב בענין משה רבינו. ועי' גם בשמונה

פרקים לרמב"ם, פרק שביעי. ורבינו בחיי (בהקדמה לפרשת וארא) כתב: "מלת אספקלריא - נוטריקון היא, ספק קלריא, כלומר שפע אורה, והיא מראה זכה מצוחצחת, כענין הזכוכית הזך והמבהיק שאדם רואה מחוץ מה שבתוכו".

6. וגם אצל החכמים, [שהם עדיפים מן הנביאים (ב"ב יב, א)], מציינו, שלכל אמורא היה סגנון דיבור משלו (עי' תוס' כתובות ב, ב ד"ה פשיט).
7. וזהו שתיקנו לומר בברכת ההפטרה, "אשר בחר נביאים טובים, ורצה בדבריהם הנאמרים באמת". דקשה לכאורה, מה שייך לומר על דברי הנביאים "ורצה בדבריהם"? והרי דבריהם הם דברי ה' בעצמו שנאמרו להם! אלא שהנביא מעבר ומבטא את הנבואה כפי סגנונו, ועל כן אנו אומרים "ורצה בדבריהם הנאמרים באמת". היינו, שנרצית לפניו ית' הנבואה כפי שסיגנן אותה הנביא על פי כוחות נפשו. ולמה היא נרצית? - כי הקב"ה בחר מראש ב"נביאים טובים", שכוחות נפשם הם טובים וישרים, לפרש את מראה הנבואה באופן שיהיה רצוי לפניו ית'.
8. וכן חלום, הוא אחד משישים לנבואה (ברכות נז, ב), ובכל זאת - כל החלומות הולכים אחר הפה (שם נה, ב), ופתרונם מושפע מרוח הפותר.
9. וכעין זה כתב גם ה"משך חכמה", דמן ההכרח לומר שהקב"ה שלל ממש רבינו את הבחירה. דאל"כ, מנין לישראל לדעת, שכל מה שאומר להם משה רבינו הוא אכן דברי ה'? ואולי הוא משנה את דברי ה'? "ועל כרחין, שהשי"ת שלל ממנו הבחירה לגמרי, ונשאר מוכרח כמלאכים" ("משך חכמה", הקדמה לחומש שמות). אלא שדברי ה"משך חכמה" רק מבארים, למה לא היה מקום לחוש שמה רבינו משנה את דברי ה' ב דון, ח"ו. ובדברי הרב שליט"א מתבאר, למה לא היה מקום לחוש שמה רבינו משנה את דברי ה' ב שוגג, מחמת השפעת מידותיו על אופן ניסוח הדברים, כאשר בא למסרם לבני ישראל. [ולהלן יתבאר עוד, למה לא היה מקום לחשוש שמא מלכתחילה לא הבין משה את דברי ה' כראוי, וטעה בהבנתם].
10. וכתב הרמב"ן (שמות ו, י), שזהו מה שהתורה אומרת תמיד, "וידבר ה' אל משה ל אמר". "כי מלת 'לאמר' [באה] להורות על בירור הענין בכל מקום. וידבר ה' אל משה באמירה גמורה, לא אמירה מסופקת, ולא ברמז דבר. ולכן יתמיד זה בכל התורה, כי נבואת משה פה אל פה ידבר בו, ולא בחידות". [ויש לציין, שמה שנבואת משה היתה בבחינת "אספקלריא המאירה", כמבואר לעיל, יש שביארו שהכונה היא לענין המבואר כאן, שכבר במראה המקורי שקיבל משה רבינו, המראה היה ברור ומוכן, ולא בבחינת חידות].
11. ובאמת, שאר הנביאים לא נצרכו למדרגת נבואה זו, כי לא נאמרו על ידם שום מצוות והלכות, נכדאיתא בחז"ל: "אלה המצוות (ויקרא כז, לד) - שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה" (יומא פ, א)], כי אם דברי תוכחה והוראות שעה והעמידות הבאות עליהם (עי' אב"ע שמות ז, ז, ו"גור אריה" במדבר ל, ב).
12. ומה שמצינו גם בישעיהו וירמיהו שנתנבאו בלשון "זה הדבר" (עי' מל"ב יט, כא; ישעיהו טז, יג; שם לו, כב; ירמיהו לח, כא), הנה בכל המקומות הללו, תיבות "זה הדבר" אינן לשון הנביא לפני תחילת דברי נבואתו, אלא הן חלק מדברי הנבואה עצמם - וכפי הנראה למעיין בפסוקים - וככה"ג אין לשון זו מגדירה באיזו מדרגת נבואה נאמרו הדברים לנביא. [ובפרט יש להבחין, שבג' מקומות מתוך הארבעה הנ"ל (מל"ב יט, כא; ישעיהו לו, כב; ירמיהו לח, כא), עוד לפני לשון "זה הדבר" מופיעה גם הלשון "כה אמר ה'", שהיא תחילת דברי הנביא והקדמתו לדברי הנבואה שעומד לומר, והיא זו שמגדירה את מדרגת הנבואה דא"כ (עי' מל"ב יט, כ; ישעיהו לו, כא; ירמיהו לח, יז)].
13. ולכן תרגומה של המילה "זה" הוא "פְּדִין" או "פְּדָן" (בתוספת כ"ף הדמיון).
14. כך באר המורה"י (במדבר ל, ב), וז"ל: "מלת 'פה' מורה על מְּ בַן הענין, ומלת 'זה' מורה על הענין הרמוז בעינו. מפני שכל הנביאים... אין כם יכולת לקבל רק המכוון מן הענין שהראו להם... ומשה רבינו... היה בו כח לקבל מה שהראו לו בעינו, כפי מה שהוא... מבלתי שום שינוי כלל". והנצי"ב (בביאורו לספרי, ריש פרשת מטות) דחה הבנה זו, וכתב: "חלילה לומר כן, דא"כ ניתן רשות להרהר אחר דבר הנביא, שלא כיון בלשונו יפה". כלומר, שמא לא הבין את דברי ה' בצורה הנכונה. [ולכן פירש, דשתי המדרגות שוות בתפיסת מראה הנבואה בעינו. אלא שבמדרגת 'פה אמר ה'" הנביא מדבר בכח עצמו אחר שכבר נסתלק ממנו מראה הנבואה, והוא מוסר מה שראה מקודם, בנוסח מדוייק שהושם בפיו, ואין הוא משנה בו כלום. משא"כ במדרגת 'זה הדבר' השכינה מדברת מתוך גורנו של הנביא תוך כדי ההתגלות הנבואית, ולא הנביא הוא שמדבר כלל, אלא השכינה. ומדרגה זו היתה רק למשה רבינו].
- ולכאורה נראה, שגם לדעת המורה"י לא שייך שתהיה לנביא טעות בהבנת הנבואה, עד שיהיה מקום להרהר אחר דבר הנביא, שמא טעה בהבנת דברי ה'. דגם לדברי המורה"י, אין מקום לנביא לטעות בהבנת דברי ה', אלא שהוא מקבל אותם כ"חידות", והוא צריך להשקיע מאמץ מסוים מצדו בפענוחן. ומה שמצינו באברהם וביונה שטעו - יש ליישב, ואכמ"ל.
15. כלומר, לאלהים אחרים, לעבודה זרה (רש"י).
16. והמלבי"ם (במדבר ל, ב) פירש, דהטעם שמה אמר שם "כה אמר ה'" ולא "זה הדבר", הוא מפני שהיו ישראל נזופין אז ממעשה העגל, ולכן לא שרתה שכינה על משה במדרגה כזו שיוכל להתנבא ב"זה הדבר" (ועי' כעין זה ברש"י דברים ב, טז בענין חטא המרגלים). ועוד י"ל, דכיון שלא נתחדשה בדיבור זה של משה שום מצוה ושום הלכה, ורק היתה כאן הוראה למעשה לרדוף ולהרוג את עובדי העגל [ע"פ הציווי: "זָבַחְתָּ לְאֱלֹהִים יְהוָה"], א"כ לא היתה דרושה כאן נבואה במדרגה המיוחדת של "זה הדבר", הנדרשת למסירת התורה, ודי היה בנבואה במדרגה רגילה, כמו שאר הנביאים (ועי' לעיל הערה 11).
17. בתורתו - של הלומד. כי אם "בתורתו" הכונה היא לתורת ה', א"כ היה לו לומר בקיצור: "פִּי אִם פְּתוּרָת ה' חֲפָצוֹ, וְכִּי הִקְהָה יוֹמָם וְלַיְלָה".
18. "ב"בית יוסף" (י"ד ס' קצ"ח) הביא שני פירושים בענין חציצה בצפורן המדולדלת. וכתב שנראה בעיניו יותר הפירוש השני. ובספרו "מגיד מישירים" (פרשת ויקהל, מהדורה בתרא) הביא הב"י, שאמר לו המלאך בענין זה: "ובהיא דצפורן, שפירשת וכתבת שני דרכים, תייד דקב"ה חייף בפלפולא דילך, אבל אורחא בתראה הוא ברירו דמלה. ומ"מ לא תמחוק קדמא, דיקריה דקב"ה סליק מיניה אף על גב דלאו קושטא איהו, כיון דאיהו חריפא, דוגמת נפיקא דבטש בפרזלא ונצוצין מתנציצין לכל עבר".
- ועי' תוס' (ע"ו כב, ב ד"ה רגלא) שכתבו: "ההוא דפרק כמה אשה (שבת סג, א) שני תלמידי חכמים המדגילין זה לזה בהלכה הקב"ה אוהבן, שנאמר ודגלו עלי אהבה, ומפרש ר"ת המכחישין זה לזה ואינם עומדים על העיקר, אפי' הכי הקב"ה אוהבן". הרי שהקב"ה חדי בפלפולא דאורייתא אע"פ שאינו אמת. [ובלבד שמטרת הלומד תהיה לחתור אל האמת, ולא לסלף דברי אלקים חיים בכוונה תחילה].
- וכן מצינו בשמעון העמסוני שהיה דורש כל אתים שבתורה, כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא - פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרשה, כך אני מקבל שכר על הפרישה (פסחים כב, ב). והקשה המהר"ל, למה אמר שמעון העמסוני שיקבל שכר על הדרשה, והרי לפי דבריו כל דרשותיו היו בטעות. אלא "מפני שהיה דעתו מסכמת לדרוש האתי"ן שבתורה, לכך מקבל שכר על הדרשה. ומה תלמוד, כי כאשר יפרש אחד מן החכמים בתלמוד פירוש על הכתוב ונדהה אותו פירוש, חס ושלום שיהיה עמלו של ראשון בתורה לבטלה, דבר זה אינו בודאי" (נתיבות עולם, נתיב התוכחה פ"ג).
- וכן כתב החת"ס: לפעמים אינו משיג האמת עד אחר מחשבות רבות ועיונים עמוקים, כי מן ה' עת לכל חפץ מתי יוציא חידוש זה וימצא סברא זו, וכדכתיב: 'צִפְּן לְיִשְׂרָאֵל תוֹשִׁי'הוּ' (משלי ב, ז), שהקב"ה צופן וטומן התושיה עד זמנה. ומ"מ כל הסברות והסלקא דעתך וההו"א שעלה בדעתו בתחלה לא ישובו ריקם לגמרי, כי יש בהם אור ה' (חת"ס חולין קמב, א ד"ה לישנא דרבי חוצפית, בשינוי לשון קצת).
- ואמרו בשם הגאון מטשעבין זצ"ל: הרי אמרו חז"ל, "כל דאסר לן רחמנא - שרא לן כוותיה" (חולין קט, ב). שכנגד כל איסור שישנו בתורה, יש איזה דבר היתר הדומה לו בריחו ובטעמו (ע"ש כמה דוגמאות בגמרא). ושאל הגאון מטשעבין, איזה דבר היתר יש בעולם שהוא דומה בטעמו להאיסור של דברים בטלים, ואמר: "אסר לן דברים בטלים, והתיר לנו לדבר בלימוד".... [כוונתו, שלפעמים ה"דיבור בלימוד" אינו רחוק מלהיות "דברים בטלים". אלא ש"דברים בטלים" כאלו הם היתר. ולהאמור כאן, אדם אף מקבל שכר עליהם כעוסק בתורה].